

عنوان مقاله

آرمان تربیتی دوره ابتدایی بر مبنای منظومه رشد قرآن کریم

نویسندگان

زهرا سادات نبوی

مقدمه

از دیرباز و شاید بتوان گفت از هنگامی که انسان خودش را شناخت، بحث تربیت نیز به نوعی در زندگی اش موضوعیت یافت. که محور اهمیت تربیت به تدریج از تربیت جسمانی به تربیت روح و درون، تغییر یافت. به طور مثال افلاطون عقیده داشت که تربیت خوب آن است که روح و بدن را از همه زیبایی ها و کمالاتی که قابلیت پذیرش آنها را دارند، برخوردار سازد. کانت نیز معتقد است که در تربیت، همه چیز بسته به بنیان گذاردن اصل های درست و راهنمایی کودکان به فهمیدن و پذیرفتن اصل هاست. او میگوید به تربیت است که انسان، انسان می شود. همچنین فروبل نیز با پذیرش این عقیده که انسان، طبیعتی خداگونه دارد معتقد بود بی هیچ گفتگو تربیت یک مقصد دارد و بس و آن پروردن طبیعت حقیقی و خدایی انسان و نمایان کردن جنبه ابدی و بی پایان اوست. اما در عالی ترین سطح و از منظر اسلام، انسان شگفت ترین مخلوق خداوند و والاترین نشانه قدرت حق است. انسان استعداد آن را دارد که به همه صفات و کمالات الهی متصف شود. او آفریده شده است تا به مقام خلیفه الهی برسد و این سیر نیز جز با تربیت حقیقی میسر نمیشود.

همچنین، هر تربیتی در دل خود تعلیمی را به همراه دارد و تعلیم و تربیت، همواره لازم و ملزوم یکدیگرند. البته باید دقت کرد که از نگاه قرآن کریم، تزکیه(تربیت) مقدم بر تعلیم است. انسان از طریق آموزش، آگاهی هایی کسب کرده و به وسیله این آگاهی ها به سمت کمال حرکت میکند که این حرکت به سمت کمال، همان پرورش است.

نهاد آموزش و پرورش، در هر جامعه ای مسئولیتِ خطیر فراهم کردن زمینه های رشد و تعالی افراد را از یک سو و ترقی و تکامل جامعه را از سوی دیگر بر عهده دارد. و در جمهوری اسلامی ایران، میتوان گفت که نهاد عهده دار و بستر ساز تعلیم و تربیت در جامعه است. همچنین یکی از زیرمجموعه های نظام آموزش و پرورش، آموزش و پرورش ابتدایی است. اولین محلی که آموزش و پرورش به طور رسمی وارد زندگی کودک می شود، سال هایی که کودک در دبستان تحت تعلیم و تربیت قرار می گیرد، مهم ترین و حساس ترین دوران تحصیلی و زندگی او به شمار می آید. زیرا در این دوران رشد عقلی و شخصیت کودک شکل میگیرد.

برای رسیدن به اهداف غایی و آینده مطلوب در هر دوره، برنامه ریزان درسی به طراحی و برنامه ریزی متناسب با آن دوره میپردازند. هر برنامه ریزی ای، بر پایه دیدگاهی بنا میشود و هر دیدگاهی متشکل از ابعاد مختلفی می باشد. مهم ترین و نخستین بُعدی که در دیدگاه باید مشخص شود، آرمان های تربیتی آن دیدگاه است.

در این پژوهش بناست تا پس از بررسی ویژگی های کودکان دوره ابتدایی از دید برخی صاحب نظران و از منظر منظومه رشد، به تبیین آرمان تربیتی دوره ابتدایی از دیدگاه پژوهش هایی مبتنی بر قرآن و روایات پرداخته شود. چرا که اگر بخواهیم به نظام آموزشی مطلوب دست یابیم و بر مشکلات جامعه فائق آییم، باید راهکار آن را در منبعی جستجو کنیم که هیچ خللی در آن راه نداشته باشد و از جنس علم بشر که هر روز خلل و نقصان جدید به آن وارد میشود نباشد، باید از منبعی مشکلات و درمان های نظام انسانی را استخراج کرد که احاطه همه جانبه به وجود انسان داشته باشد.

پژوهش های منظومه رشد مجموعه پژوهش هایی هستند که بر مبنای قرآن و روایات، ویژگی های دوره های مختلف رشدی را استخراج کرده و برای رسیدن به غایت هر دوره فرایندی را طراحی کرده اند و سپس به مهارتی شدن و عملیاتی شدن این پژوهش ها پرداخته اند. که پژوهش حاضر به عنوان منبع نهایی و اصلی به سراغ مجموعه پژوهش های دوره دوم رشد از این مجموعه رفته است.

روش

پژوهش حاضر به روش کتابخانه ای انجام شده است. و اطلاعات آن از بین منابع معتبر علوم تربیتی، روانشناسی رشد و پژوهش های منظومه رشد جمع آوری شده است.

یافته ها و نتایج

از براین پژوهش های انجام شده پیرامون ویژگی های رشدی کودکان در این دوره، به نظر میرسد مهم ترین مولفه ای که در کودک دبستانی باید به شکوفایی برسد اختیار است. که در بین برخی از دانشمندان غربی با واژه انتخاب درست و حل مسئله به کار برده میشود. همچنین برخی از دانشمندان به طور غیر مستقیم به این بحث پرداخته اند. به طور مثال بعضا تاکید بر روی تفکر است که تفکر هم مقدمه انتخاب است.

در پژوهش های منظومه رشد از فعال سازی قوه اختیار میتوان تحت عنوان «خیرگزینی» یاد کرد که تقریباً جامع همه عناوینی است که دانشمندان در ویژگی های رشد به آن اشاره میکنند.

مفهوم اختیار در آیات و روایات، با مفاهیم نفع، مقایسه و ترجیح پیوند خورده و مفهومی فرایندی است و مراحل آن اینگونه شکل میگیرد: کودک در مواجهه با هر مسئله ای بداند باید و نیایدی وجود دارد، که لازم است طبق آن عمل کند. لذا متوجه میشود که در مواجهه با هر مسئله ای: باید آن را تفصیل بدهد و راه حل های مختلف برای هر امری در نظر بگیرد، جوانب مختلف آن را بررسی کند، بین گزینه های موجود ارزش گذاری و اولویت بندی کند، سپس یکی از آنها را ترجیح داده و در نهایت گزینش کند و با عمل کردن به آن، آن امر را محقق کند.

همان طور که از این تعاریف مشخص است، این فرایند کاملاً مستلزم تفکر است و تفکر را میتوان اصلی ترین ملزومه فرایند خیرگزینی دانست.

تفکری که قرار است به خیرگزینی برسد، باید مبنا داشته باشد و مبنای آن الهی باشد. تا او را در مراحل که ذکر شد یاری رساند.

پس میتوان وجه تمایز تفکر مطلوب قرآنی را با تفکری که سایر اندیشمندان رشدی بیان میکنند را مبنادار و جهت دار بودن این تفکر دانست. به این معنا که صرف اینکه کودک در هر موقعیت و انتخابی که قرار میگیرد فکر کند و تلاش کند که راه حل درست را انتخاب کند، برای ما ارزشمند است؛ ولی زمانی این فرایند به تکامل خودش میرسد که کودک این تفکر را بر مبنای الهی بنیان کند و برای هر انتخابی در حد خودش باید و نیاید الهی داشته باشد.

بحث و نتیجه گیری

پس اگر بخواهیم آرمان تربیتی این دوره را در راستای غایت آن (خیر گزین شدن) تعریف کنیم، "فعال شدن تفکر مبنادار و جهت دار" معرفی مینماییم.

به صورت کلی می توان چنین نتیجه گرفت که تفکر به خودی خود و بدون داشتن چارچوب های محکم و مستدل و جهت یابی های متقن که اساساً با منابع بدون نقص الهی صورت می گیرد، راه گشا نخواهد بود. از سویی دیگر باید مراقب بود که ذهن خلاق و اکتشافی و پویای کودک این دوره را با مفاهیم انتزاعی غیرقابل درک برای این دوره سنی خسته نکرد و سعی در انباشتن مفاهیمی وِرای ذهن و توان تفکر او نداشت؛ مشابه آنچه به عنوان غایات در سند برنامه ریزی درسی آورده شده است.

رسیدن به این تفکر مطلوب که ذکر کردیم از راه خیر گزینی و تمرین آن برای کودک به وسیله روش هایی است که برای او ملموس و قابل درک باشد.

به نظر میرسد که تبیین دقیق این غایت برای این دوره حساس کودکی، در مرتبه اول و سپس یافتن راه کارهای اجرایی برای جاری شدن این غایت در زندگی کودک، سبب تحول بنیادینی در سیر رشد معنوی کودک و نهایتاً خروجی های نهایی نظام آموزش و پرورش کشورمان خواهد شد.

منابع

- اخوت، احمد رضا، چیت چیان، هانی و فیاض، فاطمه (۱۳۹۷). *سند تعلیم و تزکیه*. تهران: انتشارات قرآن و اهل بیت نبوت علیهم السلام.
- اخوت، احمد رضا (۱۳۹۳). *فرایند شناسی رشد*. تهران: انتشارات قرآن و اهل بیت نبوت علیهم السلام.
- اخوت، احمد رضا (۱۳۹۴). *دوره های رشد تفکر اجتماعی (۲و)*. تهران: انتشارات قرآن و اهل بیت نبوت علیهم السلام.
- اخوت، احمد رضا، فیاض، فاطمه و ادیب، مریم (۱۳۹۴). *مهارت های خیرگزینی*. تهران: انتشارات قرآن و اهل بیت نبوت علیهم السلام.
- بمیلر، جی بی (۱۳۹۵). *نظریه های برنامه درسی*. ترجمه: محمود مهرمحمدی. تهران: انتشارات سمت
- افری، خسرو (۱۳۹۰). *الگوی مطلوب آموزش و پرورش در جمهوری اسلامی ایران*. تهران: انتشارات مدرسه.
- جعفری، محمدتقی (۱۳۷۹). *تعلیم و تربیت اسلامی*. تهران: انتشارات پیام آزادی.
- شریعتمداری، علی (۱۳۸۸). *اصول و فلسفه تعلیم و تربیت*. تهران: انتشارات امیرکبیر.
- عباس نژاد، محسن (۱۳۸۴). *قرآن، روانشناسی و علوم تربیتی*. تهران: بنیاد پژوهش های قرآنی حوزه و دانشگاه
- عطاران، محمد (۱۳۸۲). *آراء مریبان بزرگ مسلمان درباره تربیت کودک*. تهران: انتشارات مدرسه.
- کرین، ویلیام (۱۳۸۴). *نظریه های رشد*. ترجمه: غلامرضا خوی نیاد و علیرضا رجایی. تهران: انتشارات رشد.

